

різних правових систем, що потребує додаткового дослідження і вирішення цього питання в процесі європейської інтеграції та адаптації законодавства України до положень європейського права.

Література

1. Харитонова О. І., Харитонов Є. О. Порівняльне право Європи: Основи порівняльного права-знавства. Європейські традиції. — Х.: Одіссей, 2002. — С. 60–69.
2. Savigny Friedrich Karl. System des heutigen romischen Rechts. 8 Bände und Register 2. Neudruck der Ausgabe. — Berlin, 1840–1848, Scientia Verlag Aalen, 1981. — 385 p.
3. Саватьє Р. Теорія обов'язальств: Пер. с фр. — М.: Прогресс, 1972. — С. 367–369.
4. Моральєр Жюльєн де ла. Гражданское право Франции: Пер. с фр. — М.: Изд-во ипостр. лит., 1960. — Т. 2. — С. 474–481.
5. Штейнберг А. Деятельность в чужом интересе без поручения // Сов. юстиция. — 1940. — № 14. — С. 18–21.
6. Рясенцев В. А. Ведение чужого дела без поручения // Ученые записки МГУ. — 1946. — Вып. 116: Труды юрид. ф-та, кп. II. — С. 98–118.
7. Харитонов Е. О. Обязательства, возникающие из ведения дел без поручения, в советском гражданском праве: Дис... канд. юрид. наук. — Х., 1980. — С. 25–47.
8. Зубар В. М. Зобов'язання, що виникають з ведення чужих справ без доручення: Дис... канд. юрид. наук. — К., 2001. — С. 30–67.
9. Гамбаров Ю. С. Добровольная и безвозмездная деятельность в чужом интересе. — М., 1880. — Вып. 2. — С. 80.
10. Памятники римского права: Законы XII таблиц, Институции Гая, Дигесты Юстиниана. — М.: Зерцало, 1997. — С. 212.
11. Санфилиппо Чезаре. Курс римского частного права: Учебник: Пер. с итал. — М.: БЕК, 2000. — С. 260.
12. Жалипский А., Рерихт А. Введение в немецкое право. — М.: Спарк, 2001. — С. 358.
13. Цвайгерт К., Кетц Х. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права: В 2 т.: Пер. с нем. — М.: Междунар. отношения, 1998. — Т. 2. — С. 136.
14. Marshall Enid A. General principles of Scots law. — Edinburgh, 1995. — 705 p.
15. Оуелз К. Право: Посіб. для студ. бізнес-спеціальностей: Пер. з англ. — К.: Знання, КОО, 2002. — С. 276.
16. Ландкоф С. П. Основи цивільного права. — К.: Вища шк., 1948. — С. 207–208.
17. Цивільний кодекс України: Наук.-практ. комент. / За ред. розробників проекту ЦК України. — К.: Істина, 2004. — С. 769–772.

УДК 341.174(4):341.96:347.77/78

*А. С. Колісник,
аспірант кафедри цивільного права ОНЮА*

РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І СИСТЕМА АВТОРСЬКОГО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Гармонізація національного законодавства України з європейським правом є надзвичайно важливою проблемою, від розв'язання якої багато в чому залежать успіхи у здійсненні правової реформи в Україні та розвиток міжнародного співробітництва за участю нашої держави.

В умовах глобалізації та лібералізації світової економіки посилюється взаємозалежність країн світу та здійснюється поступовий процес інтеграції ринків,

зокрема інтелектуальної власності. Важливою складовою частиною ринку інтелектуальної власності є індустрія цифрових технологій, яка в країнах Європейського Союзу (ЄС) є джерелом національного збагачення.

Курс України на інтеграцію до ЄС ставить перед нашою державою завдання створення ефективної системи захисту об'єктів, які є новими для правового регулювання (програм для ЕОМ, баз даних), і нових форм їх використання (зокрема, способів поширення інформації). Розроблення правових конструкцій, що застосовуються до відносин, породжених технічним прогресом і збільшенням можливостей по поширенню і використанню інформації, є вимогою часу. Завдання полягає в тому, щоб у найближчі роки створити в Україні сучасну систему реалізації прав на об'єкти авторського права і суміжних прав, гарантувати власникам ефективний захист їхніх майнових прав, надійний механізм реалізації цих прав за допомогою судового захисту.

Правове регулювання охорони комп'ютерних програм в ЄС здійснюється відповідно до положень Директиви Ради ЄС 91/250/ЄЕС «Про правову охорону програм для ЕОМ» від 14 травня 1991 р. [1]. Об'єктами охорони є комп'ютерні програми, виражені в будь-якій формі (поняття «програма для ЕОМ» включає також допоміжні матеріали розробки). Відповідно до загальної концепції авторського права охороняється тільки форма вираження програми для ЕОМ, а ідеї і принципи, що лежать в основі будь-якого елемента програми, у тому числі й в основі інтерфейсів, авторським правом не охороняються. Програма для ЕОМ підлягає охороні, якщо вона оригінальна, тобто є результатом інтелектуальної діяльності її автора. Ніякі інші критерії не повинні застосовуватися для визначення її охороноспроможності.

Вироблення зазначеного формулювання критерію охорони стало, зокрема, наслідком підходу, обраного судовою практикою Німеччини. Федеральний суд Німеччини в постанові від 9 травня 1985 р. встановив дуже високий рівень вимог, пропонованих до оригінального характеру програм, що підлягають охороні авторським правом. Фактично Федеральний суд вважав, що необхідна «істинна» оригінальність, яка повинна «відрізнитися від звичайного рівня кваліфікації середнього програміста». Така правова вимога, набагато чіткіша, ніж та, що застосовується для інших творів художньої чи літературної творчості, поставила Німеччину в трохи ізольоване становище серед інших країн ЄС. Це і стало основною причиною, що спонукала Комісію ЄС запропонувати уніфікований критерій охорони програмного забезпечення [2].

На програми для ЕОМ поширюється режим охорони літературних творів, передбачений національним законодавством держав-членів.

Відносини, що виникають із приводу охорони програм для ЕОМ, одержали однакове регулювання в державах — членах ЄС. Зазначена система охорони має як позитивні, так і негативні сторони. Основним недоліком авторсько-правової охорони програм для ЕОМ є її неповнота, оскільки забезпечується захист програм від копіювання, але не захищаються алгоритми, які лежать в їх основі. Однак цей недолік рівною мірою стосується охорони авторським правом усіх наукових творів.

Проблема патентного захисту винаходів, які пов'язані із застосуванням програм та алгоритмів, дискутується у світі протягом останніх сорока років і досягла свого піку в останнє десятиріччя.

Міжнародна асоціація з охорони промислової власності (AIPPI) за результатами вивчення проблеми охорони програм різними системами правової охорони, їх переваг та недоліків прийняла в 1975 р. резолюцію про можливість охорони патентним правом винаходів, які містять комп'ютерні програми. У резолюції підкреслювалось, що такі винаходи за умови відповідності критеріям патентоспроможності не можуть вилучатися із сфери охорони патентним правом тільки тому, що містять програмне забезпечення, зокрема комп'ютерну програму або тому, що об'єкт винаходу виконано з використанням програмного продукту чи його призначено для виконання програми. Комп'ютерні програми повинні мати відповідну вигоду від охорони, якщо необхідно, шляхом ліберального тлумачення законодавства.

Тенденція лібералізації у ставленні до винаходів, пов'язаних із програмним забезпеченням, характерна останнім часом і для Європейського патентного відомства (ЄПВ). Протягом останніх років ЄПВ приділяє значну увагу і досягло вагомих успіхів на шляху визначення критеріїв патентоспроможності комп'ютерних програм.

У 1986 р. Апеляційною палатою ЄПВ прийнято позитивне рішення за заявою фірми «VICOM», яке слід вважати основоположним у вирішенні проблеми визначення Європейським патентним відомством патентоспроможності комп'ютерних програм. Фірма «VICOM» подала заявку на метод цифрового вдосконалення зображень, який базувався на комп'ютерній програмі, експертиза спочатку прийняла рішення про відмову, обґрунтовуючи це тим, що заявлений винахід стосувався математичних методів, які непатентоспроможні «як такі», тобто як абстрактні концепції перетворення одних чисел на інші. Однак Апеляційна рада ЄПВ переглянула висновки експертизи і прийняла рішення видати патент, мотивуючи це тим, що предмет винаходу стосувався технічного процесу, який змінював фізичну суть явища (поліпшення зображення). Позитивне рішення Апеляційної палати стало базою для концепції визначення патентоспроможності і прийняття позитивних рішень щодо винаходів на програмне забезпечення [3].

Згідно з Європейською патентною конвенцією (ЄПК), програми «як такі» не є патентоспроможними, але з часу прийняття цього рішення ЄПВ видало більше 13000 патентів на винаходи в галузі інформаційних технологій та інших технічних галузях, які так чи інакше пов'язані з програмами, а експерти набули відповідний досвід у проведенні експертизи та визначенні патентоспроможності таких винаходів. Разом із тим, у нормативних актах цю зміну у ставленні до комп'ютерних програм ще не зафіксовано і експертиза по суті таких заявок в основному базується на прецеденті, а не на чітких критеріях. Відсутність чітких і зрозумілих критеріїв патентоспроможності комп'ютерних програм, невизначеність, розмитість межі між визначенням патентоспроможності та непатентоспроможності винаходів, пов'язаних із програмами, призводять як до

різних результатів (іноді зовсім протилежних) розгляду експертизою заявок, так і рішень Апеляційної палати ЄПВ та судів, прийнятих у подібних випадках за запереченнями у зв'язку з відхиленням заявок [4].

Як загальний підхід до вирішення цієї проблеми ЄПВ пропонує дотримуватися вузького тлумачення обмеження патентоспроможності комп'ютерних програм, передбачених в ЄПК, яке полягає в тому, що з числа патентоспроможних повинні вилучатися тільки об'єкти, які не мають конкретної технічної реалізації.

Підхід Європейського патентного відомства до експертизи винаходів у галузі комп'ютерної техніки можна вважати цілком прийнятним для вироблення власних критеріїв оцінки патентоспроможності винаходів у цій галузі. Для України властива тенденція до збільшення із року в рік кількості заявок на винаходи, пов'язані з програмним забезпеченням, переважно іноземних заявників, тому уявляються корисними і цікавими для експертів та заявників думки про сучасні основні методологічні аспекти і практичний досвід проведення ЄПВ експертизи винаходів стосовно програм для комп'ютерів.

Правове регулювання охорони баз даних в ЄС здійснюється відповідно до положень Директиви Ради ЄС 96/9/ЄЕС від 11 березня 1996 р. про правову охорону баз даних (далі — Директива 96/9/ЄЕС). Під «базою даних» розуміється збірник творів, даних чи інших незалежних елементів, розташованих систематичним чи методичним чином і індивідуально доступних за допомогою електронних засобів або іншим способом [5]. Сфера застосування Директиви 96/9/ЄЕС не включає зміст бази даних і не стосується прав, що поширюються на нього, зокрема авторських.

У Директиві 96/9/ЄЕС знайшли відображення два режими охорони баз даних, запропонованих Комісією ЄС:

– бази даних, що по підбіру чи розміщенню матеріалів є результатом інтелектуальної діяльності їх автора, охороняються авторським правом. Лише даний критерій підлягає застосуванню при оцінці можливості надання охорони. Власник наділяється такими виключними правами: правом на відтворення; правом на поширення; правом на перероблення; правом на повідомлення, виклад або представлення публіці;

– для охорони баз даних, не визнаних оригінальними, передбачено режим *sui generis*, відповідно до якого виробник бази даних вправі забороняти вилучення і (або) повторне використання сукупності або істотної частини її змісту, оціненої якісно або кількісно, коли одержання, перевірка або представлення цього змісту свідчить про істотне з погляду якості і кількості інвестування.

Під терміном «вилучення» розуміється постійне або тимчасове перенесення будь-яким способом і в будь-якій формі всієї сукупності або істотної частини змісту бази даних на інший носій інформації. Категорія вилучення відповідає праву на відтворення у вузькому розумінні. Це право поширюється і на «тимчасове» перенесення даних: «Якщо відтворення на екрані змісту бази даних вимагає постійного або тимчасового переносу всієї сукупності або істотної частини цього змісту на інший носій інформації, така дія повинна узгоджуватися з влас-

ником» (п. 44 преамбули до Директиви 96/9/ЄЕС). Таким чином інститутами ЄС тимчасове відтворення на екрані фактично визнається відтворенням.

Під «повторним використанням» розуміється будь-яка форма публічного відтворення всієї сукупності або істотної частини змісту бази даних через поширення копій, прокат чи інші форми передачі даних.

Підставою для надання охорони є не критерій оригінальності, а критерій «істотності з погляду якості і кількості внеску» в одержанні, перевірці і представленні даних. Значущість внеску повинна визначатися не фінансовими витратами, підтвердженням чому слугує наведений у п. 19 преамбули до Директиви 96/9/ЄЕС приклад компіляції записів музичних виконань на компакт-диску, на яку не поширюється право *suī generis*, «оскільки вона не являє собою досить істотний внесок». Значущість внеску визначається розміщенням матеріалу відповідно до певної системи або методикою, а також способом здійснення індивідуального доступу до творів, даних чи інших незалежних елементів. Таким чином, право *suī generis*, як і авторське право, стосується структури бази даних. Внесок може полягати не тільки в наданні фінансових коштів, але також і у витратах часу й енергії. Дане право діє протягом 15 років з 1 січня року, що наступний за датою «завершення створення» (заповнення) бази даних.

Право *suī generis* не включається у сферу регулювання ні звичайних багатобічних конвенцій у даній галузі, ні Угоди TRIPS. На нього розповсюджується принцип національного режиму. Тому відповідно до положень ст. 11 Директиви 96/9/ЄЕС можливість охорони баз даних, створених у третіх країнах, допускається за умови укладення угод з Європейським Союзом на основі взаємності. Поява Директиви 96/9/ЄЕС, відповідно до положень якої єдиний режим охорони надається і телефонним довідникам, і збірникам сонетів Шекспіра, була схвалена промисловими колами Європи [6].

Охорона авторських прав в інформаційному суспільстві в ЄС здійснюється відповідно до положень Директиви Ради ЄС 2001/29/ЄС від 22 травня 2001 р. «Про приведення у відповідність деяких аспектів авторського і суміжних прав в інформаційному суспільстві» (далі — Директива 2001/29/ЄС). У пояснювальній записці до проекту Директиви 2001/29/ЄС підкреслюється необхідність прийняття цього акта в найближчий час, поки норми, закріплені в ньому, не втратили актуальності і залишаються затребуваними суспільством. Автори проекту визнають, що за останні чотири роки одержали розвиток і стали застосовуватися такі технології і засоби зв'язку, які навряд чи можна було собі уявити в 1997 р., коли була запропонована директива. Тепер, наприклад, можливий доступ до інформації за допомогою цифрових систем, вибір яких дуже великий (WAP, різні цифрові частоти), дедалі більше розвивається використання швидких і дешевих засобів доступу до Мережі (ADSL, CTV).

Директива 2001/29/ЄС є гарним прикладом системної законотворчості в галузі мережних правовідносин, що не вводить нові норми, не виділяє Інтернет як особливий предмет регулювання, а намагається підвести чинне законодавство під специфіку мережі, при цьому з огляду на її важливі відмінні риси: трансграничність, величезний обсяг розповсюджуваної інформації, широке коло

користувачів (суб'єктів правовідносин). Вона не скасовує і не підміняє жодного положення Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів, значно розширюючи обсяг і конкретизуючи рамки наданої охорони.

У Директиві 2001/29/ЄС знайшли відображення три групи норм, які регулюють відносин:

1) надання особливих прав авторам. Сфера дії цих прав дуже широка й охоплює як цифрове, так і аналогове копіювання. Це право поширюється, зокрема, на всі дії, необхідні для виробництва засобів підтримки мультимедії як актів відтворення, обов'язкових для on-line передачі інформації [7].

On-line технології — засоби комунікації повідомлень у мережному інформаційному просторі, що забезпечують синхронний обмін інформацією в реальному часі;

2) засоби захисту в «електронному середовищі». Мова йде про засоби, що забезпечують захист від дій піратів у цифрових мережах, таких, як Інтернет, що були ретельно розроблені авторами (у рамках конфедерації GESAC). Були гармонізовані законодавчі положення держав-членів по забезпеченню відповідного правового захисту від «обходу» технічних засобів і будь-яких актів зміни або видалення «інформації», розміщеної на екземплярах твору, або відомостей, що з'являються при повідомленні твору широкій публіці.

Технічні засоби визначаються як будь-яка технологія, пристрій або продукт або будь-який елемент, що у рамках своєї нормальної роботи призначений для попередження або перешкоджання порушенню авторського або суміжного права, передбачених законом, або права *sui generis*, передбаченого щодо нетворчих баз даних. Технічні засоби визнаються ефективними, коли використання твору або іншого об'єкта, що охороняється, контролюється власниками, з метою охорони, завдяки застосуванню коду доступу або охоронного прийому, такого, як кодування або перешкода, або будь-якої іншої трансформації твору або об'єкта, або механізму, що контролює копії. Технічні засоби є одним із найефективніших механізмів захисту цифрового змісту.

Існують два механізми контролю доступу до перетворених на цифрову форму об'єктів: обмеження доступу до джерела матеріалів і криптографічні методи перетворення матеріалів (шифрування).

Під «інформацією про правовий режим» розуміється будь-яка надана власниками інформація, що дозволяє ідентифікувати твір або інший об'єкт, що охороняється авторським або суміжним правом, а також підпадає під право *sui generis*, передбачене зазначеною вище директивою про правову охорону баз даних, а також автора або іншого власника. У це поняття включається й інформація про умови і способи використання твору або іншого об'єкта, а також будь-який номер або код, що представляє таку інформацію.

Таким чином терміни «технічні засоби» і «інформація» означають електронні пристрої, вбудовані в цифрові копії й on-line мережі для того, щоб «блокувати» твори і перешкоджати вільному здійсненню користувачами дій, що вимагають дозволу власників авторського права і суміжних прав («технічні засоби»), або надати користувачеві інформацію про власника і систему управління правами стосовно відтвореного або переданого твору [7].

Однак технічні засоби і засоби, що використовуються для інформування, можуть бути «обійдені» за допомогою іншої техніки, що руйнує блокування, вмонтоване власниками. У зв'язку з цим, відповідно до положень зазначеної вище директиви про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві (глава III) держави-члени зобов'язані розпочати належні юридичні дії для запобігання обходу технічних засобів, покликаних забезпечити дотримання або ідентифікацію авторського права і суміжних прав, пов'язаних із відтворенням або переданим твором або іншим об'єктом, а також дотримання особливого права *sui generis* виробників баз даних;

3) перелік актів вільного використання твору, пов'язаних, зокрема, з особливостями цифрової передачі даних.

На прикладі даних директив видно, як уважно й обережно ставиться громадськість і законодавці країн Європи до правового регулювання інформаційних технологій. Усі норми, кожне положення директив погоджені і відпрацьовані на технічному рівні як із фахівцями в галузі права, так і з програмістами, технологами глобальних телекомунікаційних мереж. У результаті такого підходу до законотворчості має місце дієвість правових норм і їхній зв'язок із дійсністю. Законодавці Європи не ставлять перед собою мети як-небудь «зарегулювати», заповнити прогалину у праві, пов'язану з інформаційними технологіями. Результатом подібної правотворчості є лише тотальний державний контроль шляхом ліцензування, реєстрації і різного роду обмежень. У підсумку, такі закони або не працюють взагалі, тобто держава не здатна стежити за їх виконанням, або взагалі порушуються. Головною метою даних директив є зміцнення і захист внутрішнього ринку Європи у сфері авторських і суміжних прав, самих творів і послуг, пов'язаних з їх поширенням, а також створення законодавчої структури, здатної відповідати новим вимогам технологічного прогресу.

На жаль, як законодавці, так і ті, хто покликані тлумачити закони в нашій країні, не завжди розуміють природу та значення нових досягнень науки. Тому надзвичайно важливим для України, яка «з одного боку... має потужний науково-технічний потенціал, високорозвинену культуру, а з іншого — донедавна не мала... власного законодавства про охорону інтелектуальної власності» [8], а спеціальне законодавство з питань комп'ютерних мереж лише починає створювати, є розуміння юристами, законодавцями та суддями того, як авторське право регулює функціонування інформаційних технологій на сучасному етапі, та які тенденції їх розвитку і як вплинуть на нього в майбутньому.

Література

1. Ханина К. Генезис права интеллектуальной собственности Европейского Союза // Интеллектуальная собственность: Авторское право и смежные права. — 2004. — № 4. — С. 44–55.
2. Готцел Ф. Международная правовая охрана творческих баз данных // Бюллетень по авторскому праву. — 2001. — Т. XXV, № 2; http://copyright.iile.ru/bullet/02_2001/3_2.html
3. Бреус П., Шкурицелька Т. Патентоспособность компьютерных программ: практика Европейского патентного ведомства // Интеллектуальная собственность. — 2000. — № 1. — С. 25–31.
4. Лапдик В. Доцільність і можливість охорони комп'ютерних програм нормами патентного права // Інтеллектуальна власність. — 2002. — № 9. — С. 12–16.

5. Вайшнурс А. Современность и перспективы правовой охраны баз данных в России, США и Европейском Союзе // Интеллектуальная собственность: Авторское право и смежные права. — 2003. — № 11. — С. 5–20.
6. Элизабет де Бопи. Европейское сообщество берет под свою защиту авторские права на базы данных // Computer world. — 1996. — № 9; <http://www.osp.ru/cw/1996/09/15.html>
7. Кервер А. Европейская Директива о гармонизации некоторых аспектов авторского права и смежных прав в информационном обществе // Бюллетень по авторскому праву. — 2001. — Т. XXV, № 1; http://copyright.iile.ru/bullet/01_2001/2_2.html
8. Підпригора О. Проблеми кодифікації законодавства про інтелектуальну власність // Укр. право. — 1997. — № 1. — С. 61.

УДК 341.174(4)

О. М. Гладенко,
*аспірант кафедри права Європейського Союзу
та порівняльного правознавства ОНЮА*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Стаття базується на аналізі досліджень та публікацій, у яких порушувалися питання як щодо розширення Європейського Союзу взагалі, так і питання, які постають у зв'язку з цим розширенням в Україні. Подано аналіз нормативно-правового шляху, який було пройдено у зв'язку з євроінтеграційними процесами як у вигляді двосторонніх домовленостей, так і односторонніх дій та пропозицій, які стосуються цієї сфери нормативної діяльності. Було розглянуто як суто міжнародно-правові аспекти, так і частково інші, політико-правові, економічні тощо. До міжнародно-правових аспектів інтеграції України до Європейського Союзу необхідно віднести перш за все ряд спільних дій України та ЄС. Тут мається на увазі підписання двосторонніх домовленостей, проведення спільних заходів тощо. Вважаємо за необхідне підкреслити, що вибрана тематика хоч і є достатньо розглянутою та дослідженою, є надзвичайно актуальною через новітні кардинальні зміни в політичному житті нашої країни, що вже знайшли своє відображення у зміні ставлення до України з боку як міжнародного співтовариства в цілому, так і Європейського Союзу як його невід'ємної частини. Метою даного дослідження є встановлення сучасного стану справ в інтеграційному процесі України та спроба спрогнозувати можливі наступні дії з боку країн — учасниць указаних процесів.

Стаття 49 Договору про Європейський Союз говорить: «Будь-яка європейська держава, що визнає і поважає принципи, визначені у статті 6 (1)^{*}, може звернутися з проханням про прийняття її в члени Союзу» [1].

Це положення отримало свій розвиток у заяві Європейської комісії «Wider Europe — Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours». Тут, зокрема, мова йде про те, що Союз має намір уникнути прокладання нових роз'єднаних ліній в Європі і просувати стабільність